

Een kilo visserijstatistieken alstublieft

Ann-Katrien Lescauwet & Heidi Debergh

Vraag vandaag aan een visserijexpert hoeveel ton vis onze vissers aanvoeren in Belgische havens, welke vissoort economisch de belangrijkste is, en van welke visgrond die vooral afkomstig is en je krijgt ongetwijfeld een pasklaar antwoord. De wetenschap kan voor de belangrijkste commerciële soorten immers vrij precies bepalen hoe groot de bestanden en de aanvoer zijn. Moeilijker is het om gegevens op te diepen die verder in het verleden teruggaan. Stel: je wilt uitpluizen hoeveel haring of garnaal uit onze kustwateren opgevisst werd kort na de Tweede Wereldoorlog? Je vraagt je af of vroeger andere soorten op de menukaarten stonden? En of het klopt dat de laatste jaren steeds meer zuidelijke soorten opduiken op de visgronden in de Noordzee? Een digitale zoektocht levert je weliswaar al snel een schat aan informatie. Toch brengt die je amper verder dan anekdotes of gegevens uit de jaren 1990, met wat geluk tot in 1980.

Terug naar het verleden!

De huidige toestand van de commerciële visbestanden in de Noordzee kun je bezwaarlijk rooskleurig noemen. Voor de periode 1980-2006 geldt dat van 7 intensief opgevolgde soorten (haring, makreel, kabeljauw, schelvis, wijting, tong, schol) er jaarlijks maximaal 2 bevist bleken “binnen veilige biologische grenzen”. In 2006 voldeed enkel schelvis aan de criteria voor duurzaam vissen. Voor de andere soorten was óf de sterfte door de visserijdruk te hoog, óf de hoeveelheid vis (de biomassa) onder een bepaald veiligheidsniveau gezakt (zie Bronnen: ‘Vissen binnen veilige biologische grenzen’).

Veranderingen op til: te weinig, te laat?

Hoewel de markt van vraag en aanbod en de marktprijs een belangrijke rol spelen in de aanvoercijfers, kunnen we het effect van overbevissing echt niet negeren. Joe Borg, EU commissaris voor maritieme aangelegenheden, verwoordde het onlangs zo: “We jagen met teveel op te weinig vis”. Met deze boodschap opende hij een consultatieronde om het huidige Gemeenschappelijk Visserij Beleid (GVB) van Europa duchtig onder de loep te nemen. “Het huidige beleid heeft duidelijk gefaald, en alle opties voor een beter beheer moeten bespreekbaar zijn”, klinkt het zonder aarzelen. Europa pleit hierbij voor een geïntegreerde aanpak, met oog voor het gehele ecosysteem waarin de visserij zich afspeelt. Straffe woorden! Voor sommigen is dit echter veel te weinig, en veel te laat.

■ In de vismijn van Nieuwpoort scheppen Herman Blondeel (links), Freddy Verstraete (centraal) en Albert Weiss (rechts) hun vangst van sprot in bennen. Tussen de sprot zat soms jonge haring. Die werd aan boord uitgesorteerd met een ‘schudder’. Het tafereel speelt zich vermoedelijk af aan boord van de N788, halfweg de jaren 1950 (collectie Daniel Moeyaert)

Willen we een beter beheer van onze natuurlijke rijkdommen in de toekomst, dan kunnen we het verleden niet zomaar naast ons neerleggen. Ook voor de visserij en de visserijbiologie is historische informatie geen afgesloten hoofdstuk. Herstelplannen en maatregelen zijn er immers op gericht om de bestanden van deze soorten te herstellen in een eerdere (lees betere) toestand.

Bij het nastreven van een herstel van visbestanden in een historische, meer gunstige toestand stelt zich de vraag: hoever wil

je teruggaan in de tijd? Welke toestand uit het verleden zie je als meest wenselijk? Referentiepunten uit het verleden tonen aan hoe een soort kon gedijen onder de gegeven omstandigheden en bij een bepaalde intensiteit van menselijke activiteiten. De streefwaarde is een afweging tussen wat een biologische noodzaak is voor het instandhouden van de soort, en wat in de praktijk haalbaar is. Voor de ene soort moet je vooral de visserijdruk verminderen. Voor de andere soort dient veeleer gestreefd naar het herstel van paaigronden. Hoe dan ook, we kunnen belangrijke lessen trekken uit het verleden. Oude aanvoerstatistieken kunnen helpen een beeld vormen van de veelheid en de verspreiding van soorten. Ze kunnen ook een vergelijkingspunt bieden uit de periode vóór de grote technologische ontwikkelingen in de visserij. Voor Vlaanderen/België zijn wel statistieken van bv. vóór 1950 beschikbaar, maar je moet er voor naar stoffige archieven. De niet ontsloten publicaties en saaiere statistieken bevatten een deel van de antwoorden waar we vandaag naar op zoek zijn. Stoffier en blik zijn dus onmisbaar.

■ *Vrijheidskeure van Nieuwpoort verleend door Filips, Graaf van Vlaanderen, in 1163. De keure verwijst naar accijnzen op soorten zoals o.a. kabeljauw, schelvis, schol, zalm, paling (Nieuwpoort-digitaal)*

Van paling tot haring: de vroegste zeevisserij

Tot de elfde eeuw kenden de bewoners van de Vlaamse kusten geen zeevisserij. Men viste voornamelijk in rivieren en riviermondingen. Dat leidde al snel - met een gestaag groeiende bevolking - tot uitputting van de zoetwatersoorten. Toen zoetwatervis de honger niet langer kon stillen, richtten onze voorouders zich vanaf ca. 1000 op de zeevisserij. Dat bewijs is onlangs geleverd door onderzoekers van de Universiteit van Cambridge. Die onderzochten visresten uit archeologische sites langs de NW-Europese kusten. Voor onze contreien geeft de 'keure van Nieuwpoort' (1163) een idee van het belang van deze industrie tijdens de Middeleeuwen. Toen al werden belastingen geheven op soorten als haring, zalm, makreel, kabeljauw, schelvis, kongeraal en tarbot. Onze kust telde in die tijd niet minder dan 18 vissersnederzettingen met haring als dé motor voor een belangrijke economie. Het was overigens ook in Vlaanderen dat het 'haringkaken' het levenslicht zag: de Vlamingen Gilles Beuckels (Biervliet) en Jacques Kien (Oostende) ontdekten omstreeks 1400 hoe je, door met een mesje de kieuwen en ingewanden te verwijderen, haring gedurende langere tijd kon bewaren. Gevolg: de haringvisserij kende absolute hoogdagen. Sommige bronnen maken zelfs melding van een 1000-tal kleine haringschuiten die langs Vlaamse en Zeeuwse kusten visten. De Vlaamse zeevisserij kende daarna nog verschillende periodes van bloei. Vanaf de 15de eeuw vaarden vissers vanuit Oostende ook uit voor de "moruwvangst op de dogger" (kabeljauwvisserij op de Doggerbank). Getuigen van deze bloeiperioden zijn onder andere de studies van Degryse en Vlietinck, en oude keuren en *placcaeten* (stadsrechten en lokale wetteksten).

Al die willen te kaap'ren varen...

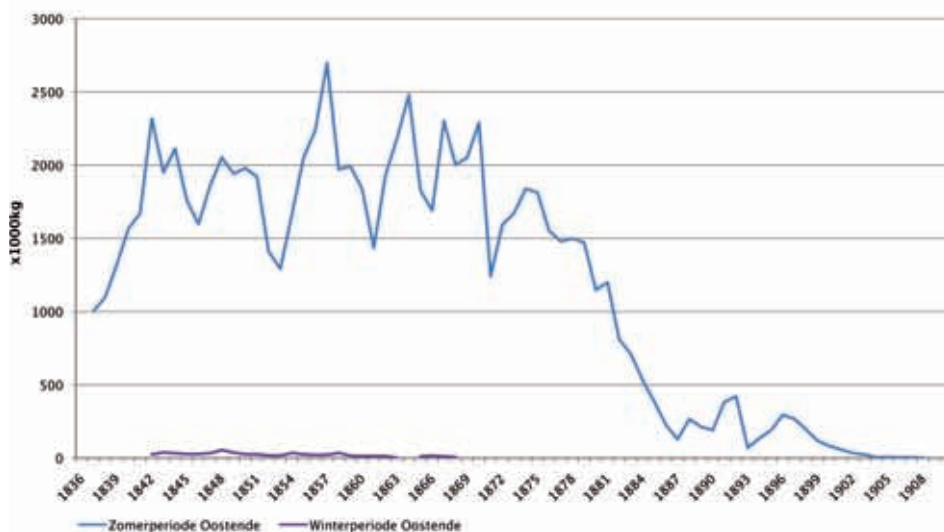
De provincie West-Vlaanderen startte in 2007 het project 'De Zee van Toen'. Het project reconstrueert de toestand van de zuidelijke Noordzee in de periode 1930-1980, gezien door de ogen van Vlaamse vissers. De vissers komen als ervaringsdeskundigen aan het woord in het gelijkaardige boek 'De Zee van Toen'. De mondelinge geschiedenis en kennis van meer dan 30 vissers tussen 60 en 90 jaar oud, dreigde anders verloren te gaan. Nu wordt uit de mond van onze oud-vissers die zee van toen plots weer levend. Sappige verhalen, anekdotes, avonturen, maar ook 'pakkende' beelden van scheepsruim en -dek, volgeladen met vissen. Grote vissen die al lang uit het beeld van de visserij zijn verdwenen, waar we nu enkel nog maar van kunnen dromen... Deze verhalen schetsen een beeld van hoe die zuidelijke Noordzee toen door een bepaalde groep mensen beleefd en ervaren werd. Dit beeld blijkt erg waardevol, en nuttig als bevestiging van een ander soort gegevens (statistieken, schilderijen, geschriften, ...). Als deze laatste al bestaan, wel te verstaan. Want hoe vroeger we in de tijd teruggaan, hoe minder we blijken te weten. Op de simpele vraag 'hoe zag de zee er vroeger uit' mogen we dus geen éénduidig antwoord verwachten.

De eerste boekhouders van de Vlaamse zeevisserij

Van oudsher zijn in België heel wat inspanningen geleverd om cijfergegevens te verzamelen over de visserij en over ons vissersvolk. Enkele historische bronnen geven een nauwkeurig beeld van de visserij in periodes van de 18de en 19de eeuw, met het accent op gegevens die van economisch belang (accijnzen, rechten op zout) waren. Je hebt echter heel wat complexe rekensommetjes nodig om oude munten uit die tijd om te rekenen naar hoeveelheden vis. Zo werd de vis aangeland in houten tonnen en de aanvoer uitgedrukt in 'lasten'. Eén last haring kwam overeen met 14 tonnen (zie ook: <http://www.vliere.com/eenheden.html>), waarvan de omvang minder nauwkeurig in kilogram of volumes uit te rekenen is. Eind 19de eeuw rapporteerde men bovendien slechts drie categorieën in de aanvoer: 'haring', 'gezouten kabeljauw' en 'verse vis'. Je hebt er dus het raden naar welke soorten

men als 'verse vis' aanlandde. Het oud archief van Nieuwpoort is rijk aan getuigenissen van hoe haring en kabeljauw 'de plak zwaaiden' en de stad ook rijkdom en faam bezorgden. Dit archief is één van de weinige stadarchieven uit het oud regime die de verwoesting van de wereldoorlogen overleefde. Er zijn ook gedetailleerde statistieken bewaard gebleven uit de Oostenrijkse (1713-1795) en Franse periode (1795-1804).

Deze oudste statistieken handelen vaak slechts over een beperkt aantal jaren, afhankelijk van de wetgeving of de ijver van de toenmalige administratie. Die 18de en 19de-eeuwse statistieken bieden zeer goede referentiepunten. Dit geldt vooral daar waar men naast aanvoergegevens ook informatie verzameld heeft over het aantal en het type schepen, en over de visserij-inspanning. Ter illustratie: in de zomer van 1863, d.i. veertig jaar na de intrede van het eerste boomkorvaartuig en twintig jaar vóór het eerste stoomvisvaartuig vanuit Oostende zee koos, brachten een 114-tal schepen ('chaloupes')

■ *Aanvoer van (gezouten) kabeljauw uit IJsland en de Doggerbank (zomer blauwe lijn; winter paarse lijn) in Oostende. De sterke daling in de aanvoer op het eind van de 19de eeuw heeft deels te maken met het afschaffen van de subsidies voor kabeljauw die waren ingevoerd in de periode 1842-1868. Anderzijds ging de visserij zich meer richten op verse vis, o.a. door het in gebruik nemen van ijs als bewaringsmiddel en de intrede van stoomschepen (Bron: Bestuursmemorialen van de Provincie West-Vlaanderen, Rapport sur l'état de l'administration de la province de la Flandre Occidentale (1846-1875) en De Zuttere (1909))*

■ Plankenvisserij vóór de Belgische kust vóór 1940. Sorteren van de vangst temidden de vele bijvangst aan pladijs (schol), schar en tong aan boord van de P93. V.l.n.r.: Engel Beyen, Hipoliet Beyen, August Beyen, Alex van Mietjes en Calcoen (collectie Daniel Moeyaert)

■ Een Nieuwpoortse plankenvisser met een vangst van hondshaai. Schip onbekend, personen onbekend, visgrond onbekend (1920-1940). Aan boord van Nieuwpoortse vissersschepen werd de gegutte (= van ingewanden ontdane) vis in een kuip gewassen, dit in tegenstelling tot de Oostendse vissers die de vis schoonspoten (collectie Daniel Moeyaert)

bijna 2.700 ton kabeljauw aan wal in Oostende. Dit was nog vóór ijs werd gebruikt bij de bewaring van de vis! Vooral de IJslandse wateren en de Doggerbank (Noordzee) waren toen in trek. Pittig detail: eind 20ste eeuw visten we met onze moderne vis- en navigatietechnieken en met de bestaande vangstbeperkingen, nauwelijks méér op.

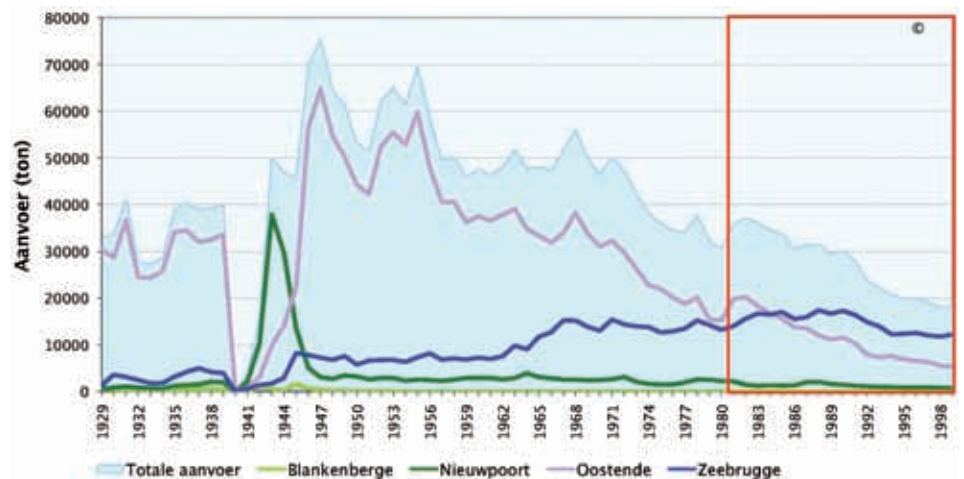
De aanvoer van haring kende een wat grilliger verloop. Hoewel er voor elke haven afzonderlijk data beschikbaar zijn voor een

groot deel van de 19de eeuw (1836-1907), werd nu eens in kilogram, dan weer in franken gerapporteerd. Bij het begin van deze periode waren vooral Nieuwpoort en Oostende belangrijke markten voor haring. Meer dan de helft van de inkomsten kwam ten goede aan de 'grote haringvisserij' (buiten de kustwateren) vanuit Oostende. Deze vissershaven kende in 1907 nog een aanvoer van 2.286 ton haring. Tegen het eind van de 19de eeuw legde ook Brugge zich meer en meer toe op deze industrie.

Drastische daling in de aanvoer van zeevis

Detective spelen in het stof

De reconstructie van de aanvoergegevens uit de 20ste eeuw van de Belgische zeevisserij was geen sinecure. Het opsnorren van oude visserijstatistieken blijft een beetje detective spelen. Een stofmaskertje en stofmouwen bleken geen overbodige luxe.

■ Totale aanvoer (ton) door Belgische vissersvaartuigen in Belgische havens. Op basis van de evolutie vanaf eind de jaren 40 trek je een drastische conclusie: de totale aanvoer was eind de 20ste eeuw nog slechts een kwart van de 75.000 ton die eind de jaren 1940 werd opgevist (VL)

Het speuren naar ontbrekende documenten, het bijeenbrengen van gegevens uit verschillende en verspreid aanwezige bronnen, het zoeken naar de betekenis van termen, de kwaliteit van de data controleren, etc... Het is alsof je stukken van een puzzel terug in elkaar moet passen. Dit gebeurde met de insteek van de bevoegde administraties, meerdere onderzoekers, bibliotheken en archieven. Uit de stoffige dozen en gekreukte documenten, verscheen uiteindelijk een duidelijker beeld van het verloop van de Belgische zeevisserij tijdens de 20ste eeuw.

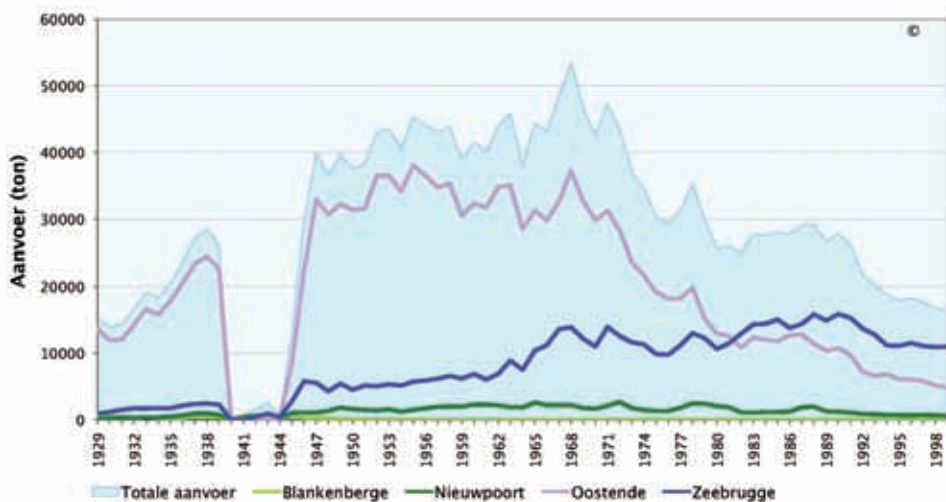
Aanvoer nu nog slechts een kwart van wat na WOII werd opgevist

En wat toont het verloop van de aanvoer van alle visproducten door Belgische vissers aangeland in Belgische havens? Bekijk je eerst de tot nog toe beschikbare gegevens (vanaf 1980 tot 2000 - aangegeven door het rode kadertje), dan zie je zowat een halvering van de totale aanvoer. Met de ruimere kijk die het historische speurwerk biedt, trek je een drastischere conclusie: de totale aanvoer was eind de 20ste eeuw nog slechts een kwart van de 75.000 ton die eind de jaren 1940 werd opgevist.

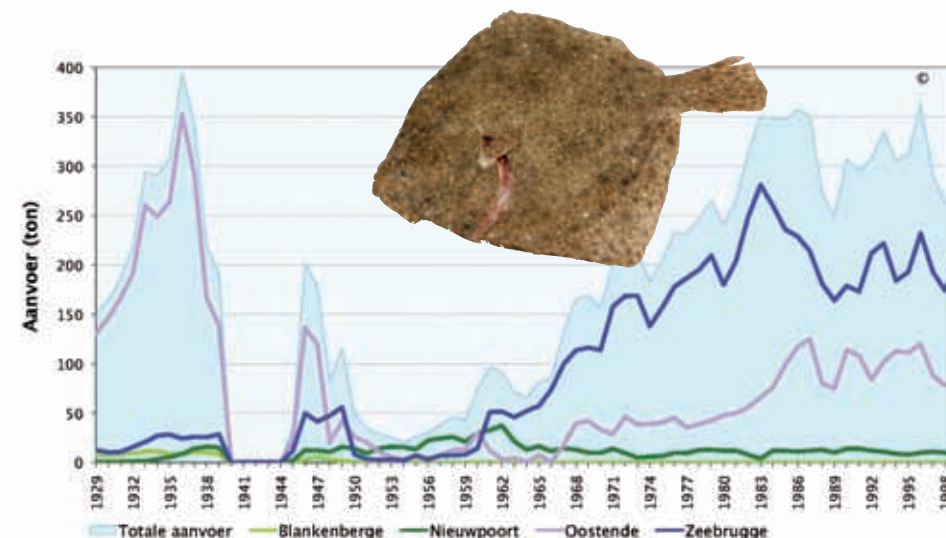
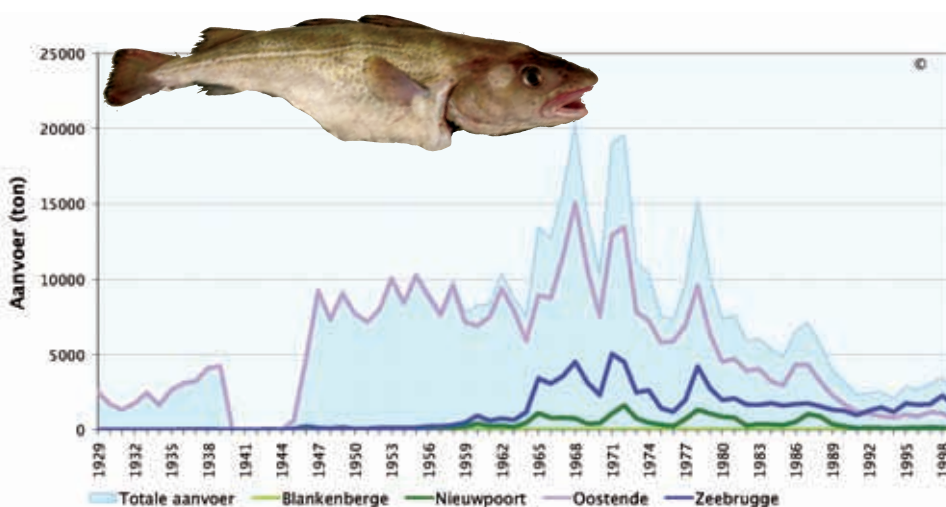
De grafiek werpt ook een licht op het historische belang van de verschillende Vlaamse visserhavens. Blankenberge had ooit een vissershaven, met een vismijn waar tot eind de jaren 1940 vis verkocht werd. Nieuwpoort kende tijdens WOII een bloeiende visnijverheid, vooral dan op de in de waterkolom levende (of "pelagische" soorten) haring en sprot. Oostende was in 1947 goed voor 86% van de totale aanvoer en 79% van de totale opbrengst dat jaar. Vanaf de jaren 1990 kwam Zeebrugge steeds meer op de voorgrond.

Teveel bodemvisserij voor te weinig vis

De Belgische zeevisserij richt zich vandaag voor meer dan 90% op demersale vissen. Dat zijn soorten die je vooral dichtbij of op de bodem aantreft: schol of pladijs, tong, schar, tarbot, kabeljauw. Vóór de massale intrede van de gemotoriseerde boomkorvaartuigen zag je in onze contreien een

■ Totale aanvoer (ton) van demersale vis door Belgische vissersvaartuigen in Belgische havens. Na de 'vette' jaren in de naoorlogse periode volgde een sterke daling. De beperkingen die IJsland vanaf 1972 oplegde aan vreemde vissers binnen zijn territoriale wateren waren daar niet vreemd aan (VI)

■ Ondanks de algemene malaise in de visserij en de kritische toestand van een belangrijk aandeel van onze visbestanden (zie kabeljauw (midden)), is het verhaal van de visserij een genuanceerd verhaal. Zo evenaarde de aanvoer van griet in Oostende en Zeebrugge tegen het eind van de vorige eeuw bijna de hoeveelheden die vóór WOII (vooral in Oostende) werden aangeland (figuur onder). Aanlandingen van griet tijdens de vooroorlogse periode schommelden tussen 150 en 395 ton. Deze platvis, die wel eens verward wordt met tarbot, werd toen vooral in de vismijn van Oostende vermarkt. Na een terugval tijdens het decennium 1950-1960 kende zowel de aanvoer als de marktprijs in de jaren '80-'90 een ruwweg drievoudige toename (van ongeveer 3 tot 11 EUR/kg (geïndexeerde prijzen)). Vanaf 1990 werd ook de aanvoer in vreemde havens belangrijker. Griet werd vooral opgevist uit het Engels Kanaal, en het zuidelijke en midden-westelijke deel van de Noordzee (VI)

brede waaier aan vistuig. Vandaag zwaait de boomkor de scepter. De boomkorvisserij is erg gericht op platvissen zoals tong en schol. Omdat de boomkor over en deels door de bodem sleept, veel bijvangst geeft en erg energieverslindend is, zoekt men vandaag naar meer duurzame alternatieven.

De historische tijdsreeks toont aan dat eind jaren 1960 een gouden periode was voor de demersale visserij. Overbevissing door teveel schepen voor de beschikbare hoeveelheid bodemvis (o.a. kabeljauw), verklaart de gestage daling nadien. In 1968 werd nog een topvangst genoteerd van 57.767 ton bodemvis (waarvan 4.380 ton in vreemde havens aangeland). Die 'vette' jaren waren er vooral dankzij de toegang tot de rijke visgronden van IJsland en de toen beschikbare technologie die toeliet om gericht op 'dure' soorten te vissen. Vanaf 1972 kwam een eind aan dit sprookje toen IJsland zijn territoriale wateren afbakende en geleidelijk de toegang ontzegde aan Belgische (en andere buitenlandse) vissers.

Toch verbergen deze totaalcijfers wat zich per soort afspeelt. Sommige bodemvissen (bv. kabeljauw, tarbot, grote pieterman, roggen) werden steeds minder aangevoerd. De oorzaak hiervoor ligt in de achteruitgang van de visbestanden zelf of onrechtstreeks bij de vangstbeperkingen die om dezelfde redenen opgelegd zijn. Anderzijds zien we voor andere soorten een stagnerende, en hier en daar zelfs een toename in de aanvoer (bv. rode poon, tongschar, schar, bot, griet).

Kabeljauw is misschien wel hét voorbeeld van een bodembewonende vissoort waarvan de aanvoer is ineengezak (zie figuur). In 1968 bedroeg die nog 23.832 ton waarvan bijna 3.500 ton in vreemde havens werd aangeland. Na een opflakking in 1972-1973 - met ca. 20.000 ton - ging het steil bergaf. Einde 20ste eeuw visten we nog 3.868 ton kabeljauw op, waarvan 1.590 ton in vreemde havens vermarkt werd (1999). De toen reeds geldende Europese vangstbeperkingen of quota, werden verder verlaagd en een herstelplan voor de Noordzeekabeljauw kwam begin 21ste eeuw in voege.

Waar is onze haring en sprot naartoe?

De pelagische visserij kende een ander verloop. Pelagische vissen komen in grote scholen voor. Ze worden in de waterkolom gevangen met heel ander vistuig dan bij bodemvissen het geval is. Haring, sprot, makreel en horsmakreel worden met grote zweefnetten (de pelagische trawl) gevangen. Door de snelheid van het schip aan te passen brengt men het net op de diepte waar de visscholen zich bevinden. Tijdens en kort na WOII kende men spectaculaire vangsten van pelagische vis. Van de 58.000 ton haring gevangen in 1943, belandde het leeuwendeel op de kaai van de Nieuwpoortse veiling. Geen wonder dat haring- en sprotrokerijen in deze streek dik gezaaid waren!

Tijdens de oorlogsjaren brachten onze vissers een belangrijk deel van de haring aan wal op Franse bodem. Gravelines en

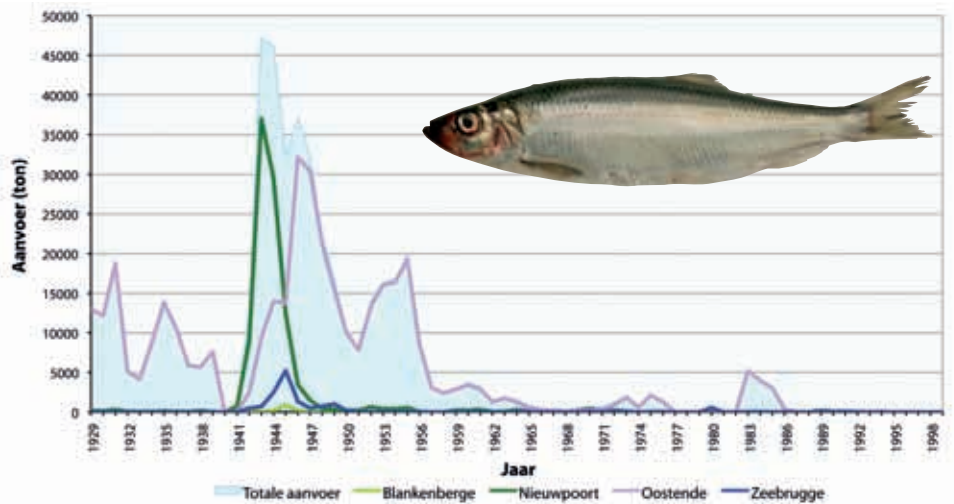
■ De N708 in de vismijn van Oostende, volgeladen met haring. Het schip vertrok de avond voordien en ving gedurende één nacht, in span met de N709, 58.000 kg haring! Op de lading ligt een schepper om de bennen te vullen voor het aanlanden. Dit tafereel speelt zich af in oktober 1973, in een periode van vier jaar dat er weer kon gevist worden, tussen twee periodes van vangstverbod in. Haring bleek massaal aanwezig. Schepen vertrokken 's avonds, visten 's nachts en kwamen daags nadien vol terug binnen, dit van zondagavond tot vrijdagmiddag (collectie Daniel Moeyaert)

Dunkerque verhandelden in 1943 alleen al meer dan 10.000 ton 'Vlaamse' haring. Het grootste deel van de haring werd in onze kustwateren opgevisst, onder het wakend oog van de Duitse bezetter. De combinatie van een daling in het haringbestand en een té grote visserijdruk (te veel schepen, waar hoorden we dit nog?) leidde eind de jaren '70 tot de 'haringstop', een totaal verbod op haringvangst in de Noordzee (zie ook figuur boven).

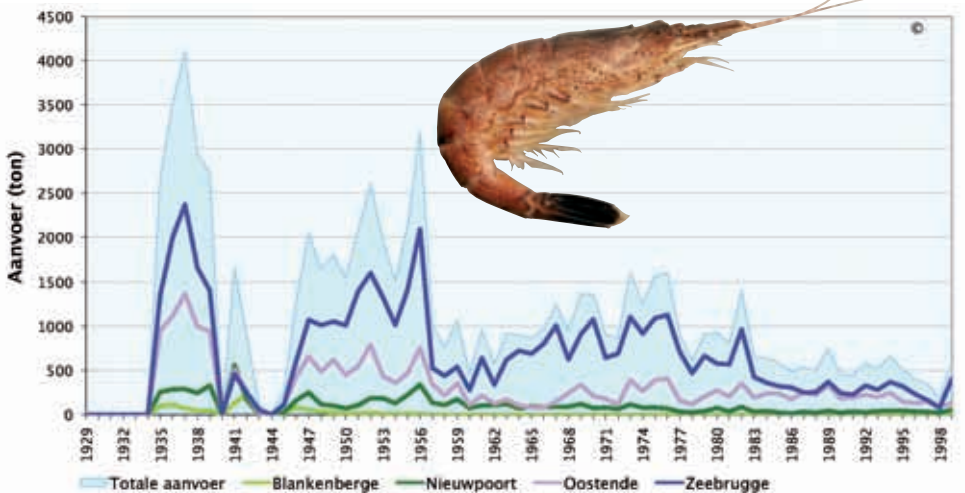
Verse "geernaers"!

Wat schaal- en weekdieren betreft, richtte onze visserij zich al sinds de vroege 20ste eeuw op grijze garnaal, wulk, kreeften en inktvissen. Vooral de vismijn van Zeebrugge bleek zich toe te leggen op de verkoop van duurdere soorten zoals Noorse kreeft (of langoustine). De aanvoerstatistieken van schaal- en weekdieren kenden een wat grillig verloop. Toch is er een geleidelijke neerwaartse trend in de aanvoer. Voor onze traditionele, streekeigen grijze garnaal is er een zeer duidelijke daling in de aanvoer te zien sinds de piekjaren vóór en na de WOII.

Waarom? Effect van de markt, zeggen sceptici... Anderen leggen dan weer de oorzaak bij het feit dat steeds meer garnaal rechtstreeks of in het zwarte circuit verhandeld werd. Die garnaal vind je niet terug in de aanvoerstatistieken uit de vismijnen. Feit is dat andere officiële cijfers deze argumenten tegenspreken. Blijft de vaststelling van een verminderd voorkomen van grijze garnaal aan onze kusten. Grijze garnaal is een typische soort van kustwateren en estuaria rond de zuidelijke Noordzee en zoekt intergetijdengebieden op voor de voortplanting. Visserijbiologen bij het Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek (ILVO) bereken-

■ Totale aanvoer (ton) van haring door Belgische vissersvaartuigen in Belgische havens. 1943 blijft in het geheugen van de Belgische visserij gegrift als het jaar van een ongeziene aanvoer van haring: 47.300 ton, waarvan een aanzienlijk deel in Nieuwpoort aan land werd gezet. Daarbovenop werd nog eens 10.700 ton in de nabije Franse havens aangeland. Na een flauwe opleving tijdens de jaren 1950, kwam er door de 'haringstop' eind jaren 1970 een abrupt einde aan deze pelagische visserij (VL)

■ Aanvoer van grijze garnaal door Belgische vissersvaartuigen in Belgische havens. In de beginjaren (1935 – 1941) werd grijze garnaal samen met andere schaal- en weekdieren gerapporteerd. Pas later werd de soort afzonderlijk genoteerd. De trend is overduidelijk: de aanvoer van grijze garnaal is in de jaren '90 teruggevallen tot één derde van wat na WOII aan land werd gebracht (VL)

den een maat voor de relatieve aanwezigheid van grijze garnaal in het Belgisch deel van de Noordzee en de Scheldemonding: de vangst (in kg) per eenheid van visserij inspanning (paardenkracht-uur). Dit richtgetal vertoont een duidelijk neerwaartse trend, van ca. 0,125 kg/pk-uur op het einde van de jaren 1970, tot ca. 0,060 kg/pk-uur vanaf het einde van de jaren 1990. Hoewel het niet duidelijk is welke factoren verantwoordelijk zijn voor deze halvering in de Belgische garnaalbestanden, is de verklaring waarschijnlijk deels te zoeken in de verontreiniging en de afname in het oppervlak aan kweekgebieden. Ook een noordwaartse verschuiving van de populatie als gevolg van de opwarming van de zuidelijke Noordzee kan een rol spelen.

Oost, west, kustwateren best

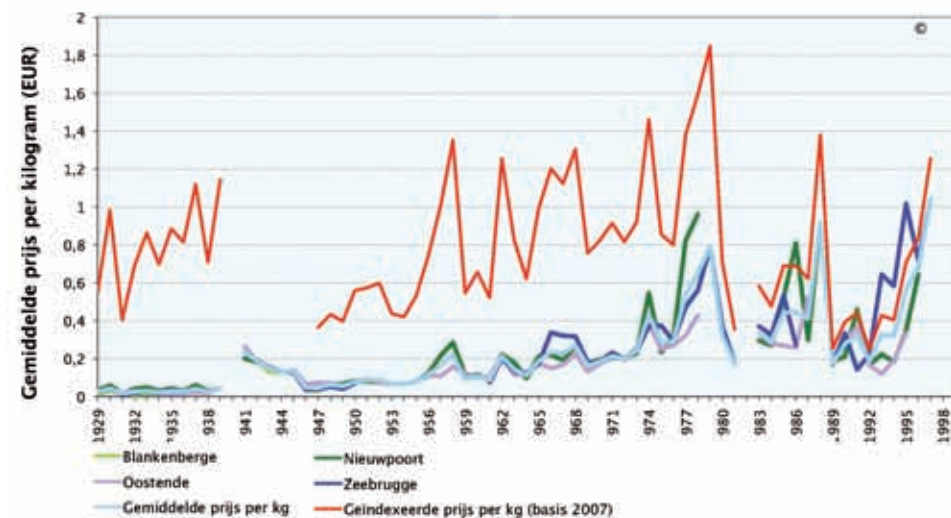
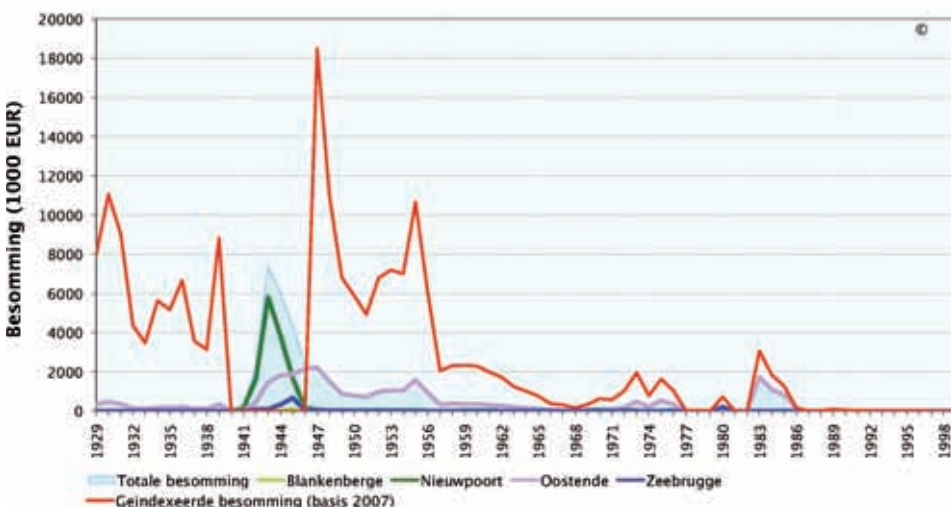
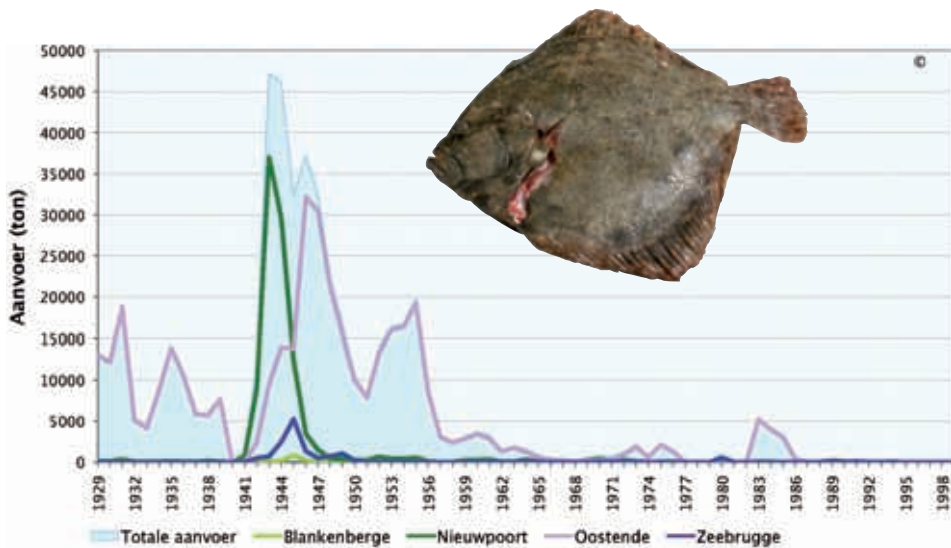
Het historische belang van de IJlandse wateren voor onze Vlaamse vissers hoeft geen betoog. Een belangrijk deel van de aanvoer en inkomsten van de visserij uit de 19de en 20ste eeuw was afkomstig uit deze noordelijke wateren. Toch mag ook de historische rijkdom van onze eigen kustwateren niet worden geringschat. Op basis van de historische reconstructie van visserijgegevens komt duidelijk het belang van onze 'kustzee' naar voor, naast andere traditionele visgronden in het centrale en zuidelijke deel van de Noordzee. Sinds het begin van de gedetailleerde visserijstatistieken van België in 1929 is om en bij de 16.000 ton vis, schaal- en weekdieren uit Belgisch kustwater aangeland in Belgische havens, tegenover ongeveer 38.000 ton vanuit IJlandse wateren. Gezien de beperktere omvang van de kustzee, kan je dus gerust stellen dat onze

kustwateren steeds een belangrijke bron van eiwit (tong, kabeljauw, garnaal) en van inkomsten voor onze visserij geweest zijn.

Verder mag je de aanvoer door Belgische vissers in vreemde havens niet over het hoofd zien. Aanvankelijk gebeurde dit omwille van de nabijheid van de havens bij de traditionele visgronden. Zo hadden Vlaamse vissers van oudsher rechten verworven om bij de oostkust van Engeland te vissen. Daarnaast speelden ook verschuivingen in lokale economieën en wisselkoersen tot aan de eenmaking van Europa een rol. Belgische vissers verkochten hun vangst wel vaker in Engelse of Nederlandse havens omdat ze er meer aan verdienden. Soms kwam er ook smokkelarij aan te pas, wat de overheid dikwijls met argwaan naar het vissersvolk deed kijken. In latere jaren werd de aanvoer in vreemde havens vooral bepaald door de hoge prijs van de brandstof of de gunstige wisselkoersen van het pond ten opzichte van de Belgische frank. Vanaf eind de jaren 1980 kwam daar nog de invloed van het Europees Visserij Beleid bovenop. Zo wordt een deel van de quota die aan de Belgische zeevisserij jaarlijks wordt toegekend in feite door Nederlandse vissers (onder Belgische vlag) opgevist en uiteindelijk ook in Nederlandse havens aangeland. ‘Quota-hoppers’ noemt men ze.

Het loon van de visser: minder kg maar meer euro

Bij de historische reconstructie die het VLIZ uitvoerde, werd ook aandacht besteed aan de economische cijfers: de inkomsten van de visserij (ook wel ‘besomming’) en de gemiddelde prijzen bij verhandeling in de vismijn. Daarbij werd een indexering uitgevoerd om de verschillen te wijten aan inflatie en de overgang van de Belgische

■ Aanvoer (boven), besomming (midden) en gemiddelde prijs per kg (in EUR) van tarbot, aangeland door Belgische vissersvaartuigen in de drie Belgische havens. De prijs per kg (onder) vertoont na WOII een duidelijke stijging. Dit geldt zowel voor de geïndexeerde als de niet-geïndexeerde waarde (VL)“

frank naar de euro te overbruggen. De conclusie is éénduidig: ondanks de sterke daling in de aanvoer, zijn de bruto inkomsten van de visserij min of meer op peil gebleven doordat veel soorten duurder geworden zijn. De duurdere brandstofprijzen en andere productiekosten van de visserij hebben anderzijds de winstmarges van de visserij wel sterk gedrukt. We zijn ook gericht op een aantal duurdere soorten, zoals tong en tarbot, gaan vissen. Anderzijds worden soorten natuurlijk ook duurder omdat ze schaarser worden. Zo is de gemiddelde geïndexeerde prijs van tong en tarbot sinds begin de jaren 1950 minstens verdrievoudigd. De prijzen van de meeste vissoorten kunnen, ook nu ze duurder zijn geworden, nog best de vergelijking doorstaan met die van andere bronnen hoogwaardige eiwitten (vlees, etc.).

Lessen uit het verleden

Studies van oud bronmateriaal als deze, zijn bijzonder waardevol. Afhankelijk van het vergelijkingspunt dat je kiest in het verleden, krijg je immers een ander gevoel bij de huidige toestand. Je verschuift als het ware je referentiepunt ('shifting baselines'). Iets gelijkaardigs doet zich voor wanneer een kind van de huidige generatie zijn grootvader hoort vertellen over hoe groot de op de markt verkochte kabeljauw toen wel was in vergelijking met vandaag. Dit verhaal wordt de 'baseline' van het kind, zijn referentiepunt in

de tijd. Maar diezelfde grootvader heeft in zijn kindertijd misschien wel nog andere standaarden kunnen afleiden uit de verhalen van zijn grootvader zaliger, etc...

Feit is dat historische kennis ook cruciaal is om te bepalen naar welke toestand we willen evolueren, of als referentiepunt om in te schatten of we met bepaalde herstelplannen het gewenste effect bereiken. De meeste van de huidige maatregelen in de visserij zijn genomen om negatieve uitvloeisels van het beheer uit vroegere jaren aan te pakken. Soms slepen die gevolgen tientallen jaren aan. Ook in België onderzoekt men wat kan worden gedaan in het kader van een herziening van het Europees Gemeenschappelijk Visserij Beleid. Een belangrijke stap hierin is de ontwikkeling van vistuig en -technieken met verminderde impact op de leefomgeving van de zeeën. Onderzoek vanuit het Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek (ILVO) toont aan dat deze technische maatregelen niet enkel leiden tot meer selectiviteit in de vangsten van bijvoorbeeld tong en schol. Ze zorgen ook voor een verminderde bijvangst en impact op de rest van het ecosysteem, en een significante daling van het brandstofverbruik. Broodnodige maatregelen, zowel voor onze visserij als voor het mariene milieu. Omdat het soms decennia duurt vooraleer een herstelplan ook daadwerkelijk resulteert in de beoogde effecten, kun je maar beter geen tijd verliezen!

Bronnen

- Bibliotheek van de Afdeling Landbouw en Visserij, Dienst Zeevisserij
- Bibliotheek van het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek-ILVO
- Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, het Algemeen Rijksarchief van Brussel en Rijksarchief te Brugge.
- Degryse R. (1966). De crisis in het haringbedrijf te Oostende en te Damme van 1437 tot 1441 [The crisis in the herring industry at Oostende and Damme from 1437 to 1441]. Handelingen van het Genootschap "Société d'émulation" te Brugge CII(1965): 1-16.
- Rappé G., 2008. De Zee van Toen. Een historisch-ecologische verkenning van de zuidelijke Noordzee (1930-1980), uit de mond van Vlaamse vissers. Uitgave Provincie West-Vlaanderen, Brugge, 459 blz.
- Roberts C. (2007). The unnatural history of the sea. Island Press. 456pp.
- Rijksarchief te Brugge: INV 80: Inventaris van het archief van het oud regime van de stad Nieuwpoort.
- Vissen binnen veilige biologische grenzen: <http://www.vliz.be/projects/indicatoren/grint.php?indicator=116&year=2007>
- Vlietinck E. (1975). Het oude Oostende en zijne driejarige belegering (1601-1604): opkomst bloei en ondergang met de beroerten der XVIe eeuw. Anastatic reprint from the 1897 edition by J. Vlietinck. Vlaamse Vereniging voor Familiekunde: Oostende, Belgium. 324 pp..

Meer beelden

- Fotogalerij: http://www.vliz.be/projects/zevisserij/photo_gallery.php
- The piscatorial atlas of the North Sea (Olsen 1883): historische verspreidingskaarten van commerciële vissoorten: <http://www.wetenschatten.be/beeldbank.php?album=917>
- Wetenschatten: <http://www.wetenschatten.be/beeldbank.php?album=918>

■ Sfeerbeeld van de verkoop in de voorlopige vismijn van Nieuwpoort tijdens de Tweede Wereldoorlog. De viskoper, bij de door hem aangekochte bennen haring links in beeld, is waarschijnlijk Mr. Van Elverdinge (Collectie Daniël Moeyaert)